

Samen bouwen aan Leiden

Verkiezingsprogramma D66 Leiden 2022 – 2026

The logo for the D66 political party, consisting of the letters 'D66' in white, bold, sans-serif font, centered within a solid green square.

D66

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Onze visie	4
1. Wonen.....	5
2. Werken.....	8
3. Welzijn	11
4. Duurzaamheid.....	16
5. Sociaal vangnet.....	18
6. Goed bestuur	20
7. Bereikbaarheid	24
8. Veiligheid	27

Voorwoord

Begin jaren '70 ben ik geboren in een kamer bij mijn opa en oma in De Kooi. Door de toenmalige woningnood hebben wij daar nog geruime tijd gewoond. Later verhuisden wij naar een nieuwbouwhuis in de Merenwijk. Eind jaren '80 ging ik als eerste uit mijn familie studeren. Mijn persoonlijke achtergrond verklaart dat ik geloof in de mix van optimisme, goed onderwijs, hard werken en ruimte voor persoonlijke ontwikkeling. Vertrouwen in de kracht van mensen en een vrije samenleving.

Leiden is een prachtige stad. Veelzijdig, levendig en met een diverse bevolking. Tegelijkertijd hebben wij nog veel te doen. Een stad is altijd in beweging. De woningnood slaat weer toe, de coronapandemie laat zich voelen en het klimaat vraagt om actie. Het is aan de politiek om keuzes te maken, om leiderschap te tonen en het voortouw te nemen. De afgelopen twaalf jaar heeft D66 bijgedragen aan een stabiel en betrouwbaar bestuur van de stad. Die lijn willen wij voortzetten.

D66 wil dat Leiden een innovatieve koploper wordt op het gebied van duurzaamheid en een stad blijft waar iedereen kan wonen, werken, leren en studeren. Kiezen voor de toekomst betekent voor ons vooraf investeren in plaats van achteraf repareren. D66 wil nieuwe woningen blijven bouwen, de bereikbaarheid verbeteren en groen toevoegen. De stad moet duurzaam, gezond en leefbaar blijven voor de generaties na ons. Wij willen dat Leiden in 2040 de meest leefbare stad van Europa is.

Iedereen moet zich kunnen ontwikkelen. Daarom investeren wij in goed onderwijs voor iedereen en een ruim aanbod van cultuur en sport. Wij bieden ruimte aan ondernemers en vernieuwend ondernemerschap en aan de jeugd en de studenten als toekomstige generaties.

Alle veranderingen, plannen en acties leiden tot vragen en zorgen. D66 begrijpt dat en wil in gesprek blijven met de stad. Samen met de Leidenaar, onderwijsinstellingen en bedrijven maken we de stad mooier.

D66 is voorloper in de politiek en de samenleving. Wij zijn trouw aan onze standpunten en zwemmen waar dat moet tegen de stroom in. Wij vinden het belangrijk in gesprek te blijven over hoe we elkaar benaderen en ook hoe de overheid de inwoner benadert. Ons uitgangspunt is dat iedereen in Leiden zichtbaar zichzelf kan zijn. Dat iedere Leidenaar zich veilig voelt en zich geen zorgen hoeft te maken wel of niet geaccepteerd te worden. Wij staan er ook voor dat als het leven tegenzit of als je een steuntje in de rug nodig hebt, je niet alleen staat.

D66 wil het mogelijk maken voor ieder kind om te groeien en te bloeien. Waar je wieg ook staat of heeft gestaan. Ongeacht achtergrond, geaardheid, identiteit of etniciteit. D66 kijkt verder dan morgen en heeft oog voor iedereen. Ook als we van mening verschillen. Ik nodig je graag uit om mee te doen. Samen bouwen wij aan Leiden.

Fleur Spijker

Lijsttrekker D66 Leiden

Onze visie

Bouwen aan een leefbare stad

Leiden is een mooie, levendige en aantrekkelijke stad. Het is een stad met een geschiedenis om trots op te zijn. Tegelijk groeit Leiden mee met de tijd. Het zijn de Leidenaren met hun diverse achtergronden die deze kracht geven aan de stad. D66 bouwt aan die krachtige stad. Wij staan voor een gezonde stad waar iedereen kan wonen en werken, ongeacht leeftijd, inkomen of achtergrond. Waar je jezelf kan en mag zijn, omdat wij vertrouwen op de eigen kracht van mensen. Waar je ook kan ondernemen, omdat wij geloven dat jouw creativiteit en visie grenzeloos zijn en ertoe doen.

Voor de toekomst

D66 kijkt verder dan morgen. Wij staan voor een moderne en vooruitstrevende stad, waarin ook volgende generaties veilig en gezond kunnen opgroeien. D66 kiest daarom voor duurzaamheid. Groen in de stad is daarvan een belangrijk onderdeel. De afgelopen jaren hebben wij daarom al ingezet op het Singelpark, wat een groot succes is gebleken. Dit succes willen wij uitbreiden. Waar het Singelpark binnen de singels loopt willen wij een tweede groene ring buiten de singels. Wij vinden dat de naam voor dit park met de stad moet worden bedacht. Voor nu noemen wij dit park het Geuzenpark. Ook duurzame mobiliteit en duurzame energie houden het leven in Leiden aantrekkelijk. Kiezen voor de toekomst betekent voor ons vooraf investeren in plaats van achteraf repareren.

Met elkaar

Samen staan we sterk, bereiken we meer en houden we de stad levendig. D66 staat voor een open samenleving, waarin iedereen meedoet en mensen zich verbonden voelen met elkaar. Diversiteit is belangrijk en interesse in de ander leidt tot een prettigere samenleving. D66 wil een Leiden van, voor en door iedereen: nu en in de toekomst. Samenleven betekent dat wij omkijken naar elkaar en voor elkaar zorgen. Dat is de verantwoordelijkheid die hoort bij onze vrijheid. Of het nu gaat om zorg, bijstand of ondersteuning: D66 wil dat er een effectief vangnet is voor als iemand buiten de boot dreigt te vallen. We vertrouwen op de eigen kracht van mensen, maar we zijn er ook als het tegenzit.

Door te stimuleren

D66 staat voor een Leiden waarin je gestimuleerd wordt om het beste uit jezelf te halen. Dat kan met goed onderwijs, want onderwijs schept kansen. Het is een belangrijke weg naar persoonlijke groei en ontwikkeling. Daarom wil D66 dat iedereen een leven lang kan leren om het maximale uit je talenten te halen. D66 is trots op de onderwijsinstellingen van Leiden, die de stad tot een unieke kennisstad maken.

Stimuleren gebeurt ook met sport en cultuur. Beide dragen bij aan verbinding, inspiratie, plezier en gezondheid. D66 vindt het belangrijk dat sport en cultuur toegankelijk zijn voor alle inwoners van de stad. Wij streven naar een groene, gezonde leefomgeving, die mensen uitnodigt om te bewegen en stimuleert om gezond te blijven.

1. Wonen

Leiden is een prachtige stad. Veelzijdig, met fijne wijken en een bruisende binnenstad. Leidenaren maken deze stad en daarom is het voor D66 zo belangrijk dat alle soorten Leidenaren hier betaalbaar kunnen wonen. De woningnood in onze gemeente is enorm. Voor studenten is het steeds moeilijker om een kamer te kunnen vinden. Starters moeten veelal noodgedwongen uit Leiden verhuizen om aan een betaalbare woning te komen. Middeninkomens en ouderen hebben last van een aanbod dat niet past bij hun vraag. Deze problemen vragen om betaalbare oplossingen, om Leiden de prachtstad te houden die het is.

1.1. Durven kiezen

De ruimte in onze stad is beperkt. Dat betekent dat we keuzes moeten maken over hoe we om willen gaan met de beschikbare ruimte. D66 durft die keuzes te maken. Wij willen dat Leiden voor iedereen een toegankelijke stad blijft: betaalbaar wonen ongeacht je leeftijd, inkomen of achtergrond. Daarom kiezen wij ervoor om de hoogte in te gaan. We kunnen al veel van de problemen oplossen door enkele verdiepingen hoger te gaan bouwen. Waar mogelijk willen wij nieuwe hoogbouw realiseren, zolang dit niet ten koste gaat van het open en historische karakter van Leiden en de drukte van nieuwe bewoners goed wordt opgevangen door voldoende voorzieningen.

- We bouwen naar behoefte en voor iedereen. Dat betekent dat wordt gebouwd voor studenten, starters, middeninkomens en ouderen, in alle inkomenscategorieën. Zo houden we Leiden een stad van iedereen, voor iedereen.
- Gezien de ernst van de woningtekorten zullen alle mogelijke maatregelen ingezet moeten worden. Onderzocht zal worden hoe bestaande instrumenten (zoals een zelfbewoningsplicht en een huisvestingsvergunning) kunnen bijdragen aan betere verdeling van de beschikbare woonruimte.
- D66 wil in 2030 10.500 kwaliteitswoningen gebouwd hebben, met de daarbij behorende voorzieningen. Op dit moment is de ambitie van de gemeente om in 2030 8.500 nieuwe woningen te hebben gebouwd, inclusief nieuwe studentenwoningen. D66 wil dat er in 2040 in totaal 15.000 nieuwe woningen zijn gebouwd.
- We bouwen duurzaam, groen en aansluitend op bestaande milieunormen. Bij alle nieuwbouw- en herontwikkelingsprojecten kiezen we voor het aanleggen van nieuw groen. Zo houden we Leiden leefbaar. We zetten daarbij in op energie-neutrale, duurzame woningen, verticale tuinen en eigen energieopwekking. D66 is blij dat landelijk al is geregeld dat alleen een bouwvergunning wordt verstrekt voor nieuwbouwprojecten die geen aardgasaansluiting hebben. Parkeren maakt plaats voor groen en extra woningen. Ook zal er continu worden getoetst of de voorzieningen in de buurt nog voldoende zijn. Waar nodig gaan we in gesprek met de betrokkenen en maken we plannen om voorzieningen, zoals scholen, parken en buurthuizen, toe te voegen.
- D66 wil meer woningen per vierkante meter. Voor alle nieuwbouw willen wij slim gebruik maken van bestaande ruimte. We kiezen voor hoogwaardige architectuur bij nieuwbouwprojecten en we zorgen voor levendigheid, toegankelijkheid en groen op straatniveau. Dit is goed voor het milieu, de gezondheid en een veilige leefomgeving. Daarnaast is het goed voor de uitstraling van Leiden. We willen geen anonieme, saai woonblokken in onze mooie stad.
- Nieuwe hoogbouw wordt zoveel mogelijk gebouwd rondom uitvalswegen en OV-knooppunten. Zo beperken we verkeershinder en maken we Leiden aantrekkelijker voor forenzen. Bij de herontwikkeling van het Stationsgebied en de Lammenschansdriehoek krijgt hoogbouw ook een plaats.
- Leegstaande kantoorpanden worden omgebouwd tot woningen.

- Het bouwen van nieuwe woningen in de stad drukt op de bestaande infrastructuur. Nu liggen op verschillende locaties bouwkanen stil doordat de wegen pas over enkele jaren vernieuwd worden. Daarom gaan we vervoegd investeren in de infrastructuur, bijvoorbeeld bij de Rooseveltstraat en Willem de Zwijgerlaan.

1.2. Studenten

Als je in Leiden komt studeren, dan wil je hier ook kunnen wonen. Toch is het steeds moeilijker voor studenten om aan een kamer te komen. D66 wil dit veranderen. Ons uitgangspunt is: iedere student die in Leiden wil wonen, moet dat kunnen.

Na het verkameringsbeleid uit 2019 ten gunste van de student te hebben aangepast wil D66 nu opnieuw iets betekenen voor deze groep. De ambitie is om het aantal nieuwe studentenkamers dat de aankomende jaren zal worden gebouwd van 2700 naar 3500 te verhogen. Via verschillende manieren die alle inwoners van Leiden accommoderen kan er een grote slag worden geslagen wat de huidige huisvestigingscrisis onder studenten betreft.

- D66 richt zich voor studenten op het bouwen van gemeenschappelijke woonvormen, met fusie (dat is een gemeenschappelijke ruimte). Dat is goed voor de sociale binding en voor de betaalbaarheid.
- Het project *Wonen boven winkels*, waarbij lege winkelruimtes boven winkels worden omgebouwd tot een woning, zetten we door. Dankzij dit project zijn er al veel nieuwe woningen bijgekomen in de stad, waar vooral studenten van profiteren.
- Verkamering blijft een manier om meer woonruimte te creëren in de stad. Het is ook een manier die zorgt voor diversiteit in de stad en op veel plaatsen in de stad leidt verkamering tot een levendigere wijk. D66 vindt dat verkamering mogelijk moet zijn, zolang aan bepaalde eisen wordt voldaan. Verkamering mag niet leiden tot overlast of verloedering en kan alleen als de lokale infrastructuur, zoals de riolering en de openbare ruimte, een toename aan bewoners aan kan. De verhouding in een wijk tussen kamers, gedeelde woningen en gezinswoningen moet in balans blijven.

1.3. Starters en middeninkomens

Het wordt steeds moeilijker om in Leiden een betaalbare woning te vinden. D66 wil dat onze stad bewoonbaar blijft voor iedereen, en niet alleen voor mensen met een flink vermogen. Iedereen moet in Leiden kunnen wonen. Daarom kiezen wij voor gemengde wijken, met verschillende typen woningen in verschillende prijsklassen.

- D66 wil dat er meer betaalbare en kleinere huur- en koopwoningen worden gebouwd.
- Minstens 25% van alle nieuwbouw moet bestaan uit huur- en koopwoningen voor starters en voor modale inkomens. Daarnaast moet minstens 30% van alle nieuwbouw sociale woningbouw zijn. In het woningaanbod in het sociale segment moeten alle typen woningen in voldoende mate terugkomen, van studio's tot eengezinswoningen.
- Er is een behoefte aan groepswoningen voor net afgestudeerden en beginnend werkenden. We bouwen ook naar die behoefte.

1.4. Ouderen

D66 wil dat er meer passende woningen komen voor ouderen die zelfstandig willen blijven wonen maar wel naar een kleiner huis willen. Nu blijven ouderen vaak noodgedwongen in een woning wonen die voor hen te groot is en waar een gezin graag in zou trekken.

- Met corporaties, ontwikkelaars en particulieren maken we ruimte voor nieuwe samenlevingsvormen, zoals groepswoningen, woningen waar meerdere generaties samenleven en moderne, levensloopbestendige hofjes.
- Door de bewoners, belangstellenden en zorgpartijen bij de planvorming te betrekken, realiseren we woningen die in de behoefte van deze doelgroep voorzien, bij voorkeur in hun vertrouwde wijk.
- Op tenminste twee plekken in de gemeente wijzen we plekken aan waar levensloopbestendig wonen centraal staat. Samen met zorgaanbieders, welzijnswerk en woningcorporaties kijken we wat nodig is om hier gezond en veilig oud te worden.
- We maken werk van doorstroming. In de prestatieafspraken met woningcorporaties leggen we vast dat deze corporaties zich actief in zullen zetten om ouderen te ondersteunen bij het tijdig verhuizen naar een passende, levensloopbestendige woning. Waar mogelijk ligt deze nieuwe woning in hun eigen wijk, dicht bij hun bestaande netwerk. Deze ondersteuning kan bestaan uit voorrang, tijdelijk lagere huur of hulp bij het regelen van de verhuizing.
- D66 wil dat eenzaamheid onder ouderen wordt bestreden. Er moeten meer plekken komen en activiteiten georganiseerd worden in samenwerking met sociale partners. Op deze locaties kunnen mensen van alle generaties elkaar ontmoeten, zoals in bijvoorbeeld bibliotheken en culturele instellingen.

2. Werken

Met onder andere ons midden- en kleinbedrijf, onze zelfstandige ondernemers, onze vele onderwijsinstellingen en het *Leiden Bio Science Park* hebben wij als stad een enorm bruisend economisch klimaat. D66 gelooft in de kracht van ondernemerschap. Wij staan voor een stad waarin burgers en ondernemers de vrijheid hebben om te kunnen werken en ondernemen op hun manier, omdat wij geloven dat hun creativiteit leidt tot nieuwe innovaties. Zo versterken we Leiden verder.

2.1. Bied kansen

Ondernemers zijn de drijvende kracht van de Leidse economie. Zij zien de kansen en uitdagingen van de toekomst. D66 vindt dat in Leiden de ruimte moet zijn om te groeien en te innoveren. Zo creëren we nieuwe banen in de Leidse regio en leven we het motto van de stad na: Leiden als stad van ontdekkingen.

- D66 wil dat de gemeente in samenwerking met de universiteit, de hogeschool, het mbo en het bedrijfsleven ruimte blijft geven aan het stimuleren van ondernemerschap, zoals het ruimtelijk faciliteren van PLNT in het Energiepark. De samenwerking in de triple helix (onderwijs, overheid en bedrijfsleven) en het gebiedsmanagement op het Leiden Bio Science Park worden wat D66 betreft structureel voortgezet.
- D66 wil dat er wordt gekeken naar de regeldruk voor ondernemers. Waar het kan moeten regels worden versimpeld, versoepeld of zelfs afgeschaft. Waar mogelijk doen wij dit samen met de andere gemeenten in de Leidse Regio.
- De Leidse binnenstad is, als huiskamer van de regio, een belangrijke economische trekpleister. Om de binnenstad aantrekkelijk en bereikbaar te houden, moeten er verbeterde verbindingen per voet, per fiets en per OV-aansluiting komen tussen het Leiden Bio Science Park en het centrum. We investeren onder andere verder in het vernieuwen van de looproutes van centraal station en de parkeergarages de stad in.
- Winkelcentra die daar aan toe zijn, zoals de Kopermolen en het Diamantplein, worden vernieuwd en verduurzaamd. D66 wil die ontwikkeling afmaken.
- Het *Leiden Bio Science Park* is één van de belangrijkste motoren van de Leidse economie. D66 wil dat het *Bio Science Park* de ruimte krijgt om verder te groeien. De samenwerking in de triple helix (onderwijs, overheid en bedrijfsleven) en het gebiedsmanagement op het Leiden Bio Science Park wordt wat D66 betreft structureel voortgezet. Met Oegstgeest en Katwijk wordt een strategie uitgewerkt om ruimte voor groei te blijven creëren. Daarnaast wil D66 dat het *Bio Science Park* uitgroeit tot een volwaardig stadsdeel, een echt innovatiedistrict, waar ook ruimte is om te wonen, te winkelen en te ontspannen in het groen.
- Bedrijventerreinen leveren belangrijke werkplekken voor Leiden en voor de regio. Daarom wil D66 dat bedrijventerreinen goed bereikbaar blijven. We zijn zuinig op onze bedrijventerreinen, bieden ruimte om te groeien en willen niet zomaar ruimte op bedrijventerreinen omzetten naar woningbouw.
- Om de lokale economie en het vestigingsklimaat in de Leidse regio te verbeteren en daarmee de bedrijventerreinen duurzaam te ontwikkelen, wil D66 dat de mogelijkheid voor een Regionale Ontwikkelingsmaatschappij (ROM) á la de OMU in Utrecht wordt onderzocht. Deze investeert in nieuwe en te herontwikkelen bedrijventerreinen, waardoor innovatie en snelgroeiende bedrijven in kanssectoren de fysieke ruimte krijgen om voor voldoende werkgelegenheid in een groeiende stad te zorgen. Deze ROM investeert dus niet in bedrijven zelf, zoals het Innovation Quarter.
- Leegstaande winkels in de Haarlemmerstraat willen wij voorkomen. D66 wil dat de gemeente inzet op het ombouwen van leegstaande winkels in het oostelijke deel van de Haarlemmerstraat tot nieuwe woningen of ruimtes waarin lokale *startups* of kunstenaars aan de slag kunnen.

2.2. Levendig Leiden

Leiden is een aantrekkelijke stad. Dagelijks verwelkomen wij vele mensen die hier komen om onze stad te bezoeken voor de cultuur, de historie of de festivals, maar ook voor de kennisinstellingen, conferenties van het Bio Science Park of zakenreizen. Leiden heeft ook een grote aantrekkingskracht op de bewoners van de omringende gemeenten. Lokale ondernemers en horeca profiteren hiervan. Vanwege de coronacrisis hebben zij echter een flinke klap gekregen. D66 wil de ruimte bieden voor herstel. Natuurlijk zijn toeristen welkom in Leiden. Tegelijkertijd wil D66 toerisme in goede banen leiden, zodat overlast wordt voorkomen. Om Leiden weer te laten bruisen na corona willen wij ook ruimte bieden aan evenementen.

- Eén van de weinige positieve zaken die de coronacrisis heeft gebracht is dat de terrasruimte voor horeca is uitgebreid in de stad. Daardoor is de stad veel meer gaan leven. D66 wil deze levendigheid behouden en wil daarom dat op bepaalde locaties in de stad, zoals bij de Hooglandse Kerk en langs de Nieuwe Rijn, deze tijdelijke uitbreidingen permanent worden.
- In overleg met studenten en jongeren, vooral ook onder de achttien jaar, willen we werken aan een beter aanbod voor hen in de nacht. De Wibar willen we een permanente plek geven.
- Wij zijn bezorgd over de machtige posities die grote internetplatformen, zoals Thuisbezorgd en Bol.com, hebben tegenover de lokale horeca en *retail*. Hier kan de lokale politiek niet veel aan doen, behalve dan ruimte en promotie te bieden aan lokale initiatieven, zoals Lekker in Leiden. D66 wil ook onderzoeken of het mogelijk is dat er een Leids platform mogelijk wordt gemaakt, waar ondernemers met slechts beperkte kosten hun waren kunnen aanbieden. Wij zijn blij met de Europese aandacht voor dit probleem, en willen ook lobbyen voor nationale oplossingen.
- De hotelsector wordt steeds meer uitgedaagd door de deeleconomie: woningen worden verhuurd via platforms als AirBnB en Booking.com. D66 is hier niet op tegen, maar wil wel dat er een eerlijk speelveld blijft. Dat betekent dat we toeristenbelasting breder gaan toepassen en dat wanneer een pand meer dan dertig dagen per jaar wordt verhuurd er professionele eisen aan worden gesteld, inclusief een meldplicht. Zo voorkomen we ook dat er overlast kan optreden voor burens en buurtbewoners.
- Wij willen een verbreding van de mogelijkheden voor evenementen en festivals. We willen deze spreiden in de gemeente, door onder andere meer kleinschalige wijkfestivals te stimuleren. Locaties waar dit kan zijn bijvoorbeeld park Matilo en het Bètaplein bij Lammenschans, Verder willen we dat er betere afspraken komen over het op- en afbouwen van festivallocaties. Wij zijn blij met de vervanging van plastic wegwerpbekers door statiegeldbekers op evenementen en festivals. D66 wil dit dan ook behouden en uitbreiden naar andere consumptiemiddelen.

2.3. Klaar voor morgen

De economie verandert. Zo is digitalisering niet meer weg te denken. Dit biedt uitdagingen, maar vooral ook heel veel kansen. Daarnaast moeten wij allen werken aan een duurzamere toekomst. Dit heeft ook gevolgen voor hoe we onze economie inrichten. Zo werken we vandaag aan een beter morgen.

- D66 wil inwoners helpen digitaal vaardiger te worden. Daarom moet de gemeente samen met cultuur- en welzijnspartners onderwijsprogramma's voor digitale vaardigheden aanbieden. D66 wil dat daarbij eerst gekeken wordt naar al (landelijk) bestaande programma's.
- Een nieuwe tijd vereist nieuwe vaardigheden. D66 wil dat er meer aanbod komt in het volwassenenonderwijs, zodat een leven lang leren mogelijk is en werkenden nieuwe vaardigheden kunnen blijven aanleren.
- De gemeente moet meer regie nemen over de aanleg van glasvezelverbindingen. Deze moet zo snel mogelijk plaatsvinden zonder grootschalige en langdurige verstoring.
- D66 wil dat in 2050 de hele Leidse economie circulair is. Daarom moeten we nu beginnen met omschakelen. Om dit te bereiken moeten alle projecten die opgezet worden door de gemeente

duurzaamheid een uitgangspunt en randvoorwaarde is. Er moeten ook meer eisen worden gesteld aan circulariteit en hergebruik van materialen in de bouw.

- Leiden is rijk aan water. Dat biedt kansen om ondernemingen ook via het water te bevoorraden. D66 wil dat er een start wordt gemaakt met duurzame stadsdistributie over water en land.
- Bevoorrading via vrachtwagens moet vooralsnog mogelijk blijven, maar er worden afspraken gemaakt over wanneer dit mag. Ook wordt onderzocht of het mogelijk is om te gaan werken met duurzame distributiehubs, zodat we minder zware vrachtwagens in de stad hebben.

3. Welzijn

D66 is een partij van optimisten. Wij geloven in de kracht van mensen en een vrije samenleving. Wij kijken eerst altijd naar jou en wat jij zelf kan, omdat jij het beste weet wie je bent en waar je naartoe wil. Dat is goed voor jou, en wat goed is voor jou is goed voor de stad. Om je de kans te bieden om jezelf zoveel mogelijk te ontwikkelen investeren wij in goed en toegankelijk onderwijs voor alle leeftijden. We vinden het daarnaast belangrijk dat er in Leiden een ruim aanbod is van cultuur en sport. Zo kan je je talenten ontdekken en deze laten bloeien. Ook de omgeving waarin je je bevindt beïnvloedt hoe je je voelt. Daarom maakt D66 het verder vergroenen van onze stad een speerpunt.

3.1. Jezelf kunnen zijn

D66 staat voor een Leiden waarin iedereen zichzelf kan zijn, zonder dat je je zorgen moet maken of je wel of niet geaccepteerd wordt. Discriminatie komt helaas echter nog steeds voor. D66 wil dat de gemeente zich blijft inzetten om discriminatie tegen te gaan.

- Alle vormen van discriminatie zijn onacceptabel. D66 wil dat de gemeente bij signalen van discriminatie ingrijpt.
- Om LHBTIQ+-discriminatie tegen te gaan is het van belang dat de gemeente, samen met organisaties als het COC, campagnes uitrolt. Ook op scholen en verenigingen moet er meer aandacht komen voor dit thema.
- D66 wil dat er meer zorginstellingen komen met het Roze Loper-keurmerk, zodat LHBTIQ+'ers ook op latere leeftijd zichzelf kunnen zijn.
- Door (soms onbewuste) vooroordelen heeft niet iedereen gelijke kansen bij een sollicitatie. De gemeente moet het goede voorbeeld geven en laten zien hoe je dit kan voorkomen. Wij willen daarom dat sollicitatiecommissies bij de gemeente een gevarieerde samenstelling moeten blijven houden.

3.2. Onderwijs

Onderwijs betekent een leven lang leren, zodat iedereen zich kan blijven ontwikkelen. D66 staat voor een stad waarin mensen hun talenten kunnen ontplooiën, op de manier waarop zij dat willen. Daarvoor is sterk en divers onderwijs nodig dat beschikbaar is voor iedereen op alle niveaus. Daarom staat D66 voor een gemeente die kansen schept voor mensen en mogelijkheden creëert voor iedereen. D66 wil sterke basisscholen en voortreffelijk middelbaar en hoger onderwijs met opleidingen die goed aansluiten op de arbeidsmarkt: middelbaar beroepsonderwijs waar je een vak leert waar je wat aan hebt, een HBO dat wordt gezien als de top van het beroepsonderwijs en die in nauw contact staat met bedrijfsleven en gemeente, en de beste universiteit van Nederland die nauw samenwerkt met de stad en de kennisinstellingen. D66 is trots op de resultaten die de afgelopen jaren zijn behaald, zoals de subsidieregeling voor onderwijsinnovatie, de Leidse Educatieve Agenda en de internationale basisschool die in 2022 gaat starten.

- D66 wil voor elk kind een rijke schooldag: een dagvullend programma waarbij kinderen niet alleen goed onderwijs krijgen, maar ook een gezonde lunch en waarbij zij blijvend kennismaken met sport, cultuur, muziek, natuur en huiswerkbegeleiding. Hiervoor is een goede samenwerking nodig tussen onderwijs, opvang en lokale verenigingen en organisaties, zodat bijvoorbeeld lokale muzikanten en kunstenaars voor de klas kunnen staan. D66 vindt dat de gemeente een belangrijke taak heeft om dit te helpen realiseren.,
- De wachtlijsten voor kinderopvang zijn te lang. D66 wil daarom dat er meer kinderopvang komt in de buurt van starterswoningen en scholen. Het heeft de voorkeur om de basisschool samen met de voorschoolse educatie, de peuterspeelzaal en de opvang op één locatie te hebben waar alle jonge kinderen terecht kunnen.

- Dankzij D66 voert Leiden een stevige nieuwbouw- en renovatieagenda van schoolgebouwen uit. Het heeft geleid tot frisse, eigentijdse en klimaatneutrale gebouwen voor onder meer het VMBO en VSO (Leystede), het VO (Leonardo en Stedelijk Gymnasium) en PO (Leimundo, De Ley en Pacelli). Ook de komende jaren blijft D66 zich hard maken voor investeringen in de schoolgebouwen van onze stad.
- Ieder kind heeft recht op passend onderwijs. Het is belangrijk om kinderen die niet meekomen op het taalniveau van hun leeftijdsgenoten te ondersteunen. Hiervoor moet de voorschoolse educatie toegankelijker worden voor jongere kinderen. De gemeente moet faciliteren dat (jeugd)zorg en onderwijs nauw met elkaar kunnen samenwerken, onder andere door budgettaire en geografische barrières te slechten. Ieder kind heeft er ook recht op om mee te kunnen doen met alle schoolactiviteiten: kinderen mogen niet de dupe worden van financiële beletsels van hun ouders.
- Op dit moment zitten er nog steeds kinderen thuis zonder onderwijs. Dat is niet acceptabel. Vanuit de gemeente zijn hier de afgelopen jaren al flinke stappen in gezet. D66 wil dit door wordt gezet, zodat elk kind naar school kan.
- Tijdens hun schooltijd maken kinderen een belangrijke ontwikkelingsfase door. Het is cruciaal dat de school daarbij een veilige omgeving is. We spreken basis- en middelbare scholen aan op hun wettelijke plicht om LHBTIQ+-acceptatie te bevorderen. Ook worden middelbare scholen aangemoedigd om een GSA (Gender and Sexuality Alliance) op te zetten. Verder worden MBO's, HBO's en universiteiten gevraagd om LHBTIQ+-beleid verder te ontwikkelen.
- Digitale vaardigheden worden steeds belangrijker. Daarom wil D66 dat kinderen de digitale vaardigheden leren die ze nodig hebben in een digitale wereld. Voorbeelden hiervan zijn snappen hoe een computer werkt, nepnieuws kunnen onderscheiden van echt nieuws en een gezond-kritische houding ten opzichte van moderne technologie.
- Geen onderwijs zonder leraren. We moeten onze leraren koesteren en een aantrekkelijke stad blijven voor docenten om te komen werken. D66 wil dat een deel van het sociale woningaanbod wordt gereserveerd voor docenten, zodat zij in Leiden kunnen wonen en werken. De gemeente moet het mogelijk maken dat er gratis parkeervergunningen beschikbaar komen voor docenten, zodat zij gratis bij hun school kunnen parkeren.
- Vrijheid van onderwijs betekent dat geen enkel schoolbeleid een onveilig gevoel mag geven. Discriminatie wordt niet getolereerd.
- Corona heeft een flink gat geslagen in het leven van alle typen studenten. Vanwege corona hebben zij niet alleen delen van hun studie op de beste manier kunnen volgen, maar hebben zij ook sociale contacten moeten missen. Erg zijn ook zorgelijke berichten over de mentale gezondheid van sommige studenten, vanwege corona. D66 wil dat de gemeente in overleg treedt met alle onderwijsinstellingen om te onderzoeken hoe deze studenten het beste kunnen worden geholpen om de opgelopen achterstanden in te lopen. Waar mogelijk moet de gemeente initiatieven hiertoe ondersteunen. De Denktank Student en Stad Leiden heeft al waardevolle aanbevelingen gedaan die hierbij gebruikt kunnen worden.
- MBO'ers en HBO'ers zijn de dragende kracht van onze economie. D66 wil dat de gemeente MBO- en HBO-studenten gaat helpen bij het vinden van een stage. Het lijkt erop dat er een mismatch tussen de vraag vanuit het bedrijfsleven en het aanbod vanuit de onderwijsinstellingen bestaat. Daarom moet eerst in kaart worden gebracht waar deze tekorten liggen en hoe deze mismatch ontstaat. Op kwantitatief en kwalitatief niveau. Zodoende kan er tot een doelgerichte aanpak worden gekomen in samenwerking met ondernemers, overheid en onderwijs. De gemeente moet stageplekken binnen de eigen organisatie creëren en moet gelieerde organisaties en stadspartners oproepen dit ook te doen. Ook heeft de gemeente een aanjagende rol, door afspraken te maken bij de inkoop van diensten, subsidies te verlenen aan en initiatieven te ondersteunen van het maatschappelijk middenveld en ondernemers.
- D66 wil dat het MBO, HBO en Leidse werkgevers met elkaar in gesprek gaan om ervoor te zorgen dat de opleidingen die gegeven worden aansluiten bij de vraag die bestaat in de Leidse regio.

- Onderwijsinstellingen moeten de ruimte hebben om uit te kunnen breiden en te vernieuwen. Samenwerking is daarbij wel noodzakelijk. D66 hecht grote waarde aan de ontwikkeling van de binnenstadscampus in het gebied tussen binnenstad en universiteitsbibliotheek. Dat is van strategische waarde voor de stad en komt de kwaliteit van dit stukje binnenstad en het Singelpark ten goede. D66 gaat ervan uit dat er een plan wordt ontwikkeld waarin het wooncomplex van De Sleutels kan blijven staan.
- D66 wil dat nieuwkomers met een verblijfsstatus alle kansen krijgen om goed te kunnen integreren in onze samenleving. Werk is daarbij net zo belangrijk als het leren van de Nederlandse taal. Voor nieuwe Nederlanders, praktisch en academisch opgeleid, zoeken we naar maatwerk. D66 pleit voor het flexibiliseren en versnellen van gemeentelijke procedures, het aanbieden van spoedcursussen Nederlands van drie tot zes maanden, het versnellen van de accreditatie van certificaten en het regelen van introducties bij bedrijven en organisaties, ook voor parttime banen en functies bij internationale bedrijven gevestigd in de Leidse regio.

3.3. Cultuur

Cultuur houdt ons een spiegel voor, inspireert, ontroert en confronteert. Cultuur wordt gemaakt en beleefd. Wij vinden dat cultuur persoonlijk is, zowel wanneer je het beleeft als wanneer je het maakt of doet. Daarom willen we ons culturele aanbod divers houden, toegankelijk maken en brede bekendheid geven. Ons Leidse erfgoed, zowel een feest als 3 October als de stenen gebouwen, is ook cultuur en verdient daarom bescherming.

- 3 October hoort bij de stad en moet gevierd kunnen worden. Niemand wil dat het te druk wordt met 3 October, maar drukte alleen is geen excuus om dit Leidse feest te beperken.
- D66 is trots dat we meer kunst op straat en in de parken in heel Leiden hebben kunnen brengen. Er staan bijvoorbeeld meer beelden in het Singelpark en op pleinen, en verschijnen er nog steeds nieuwe muurgedichten. We willen deze kunst blijven stimuleren, en uitbreiden. Hierbij wordt gedacht aan permanente belevenissen op verschillende plekken, zoals *virtual reality*. D66 wil meer beeldende kunst buiten de bekende toeristenroutes stimuleren en er zorg voor dragen dat dit ook meer in de woonwijken terecht komt.
- Kunst en cultuur gedijen bij bekendheid en ondersteuning. We stimuleren daarom zowel het Cultuurfonds als de clustering en bekendheid van het Cultuurkwartier, het gebied van het Stationsplein tot het Vrouwenkerkhof en van de Lammermarkt tot het Energiepark.
- Bij cultuur hoort een moderne bibliotheek, waar iedereen gemakkelijk terecht kan om boeken te lenen, informatie te zoeken, cursussen te volgen, mensen te ontmoeten, te studeren en te leren coderen. We steunen dan ook het nieuwe plan voor hervorming van BplusC.
- We vinden het belangrijk om onze gezamenlijke (Leidse) feesten ook echt samen te vieren. Om deze reden willen wij dat de Lakenhal vaker gratis open is voor Leidenaren. We zien de Lakenhal de deuren graag gratis openen op 3 October, de oprichtingsdag van de universiteit op 7 september en op de geboortedag van Rembrandt op 15 juli.
- Geen cultuur zonder makers. Dat kunnen grote(re) instellingen en verenigingen zijn, maar ook kleinere groepen en individuen. Om deze laatste groepen ook alle kansen te bieden wil D66 dat zij voldoende mogelijkheden krijgen om ruimte, promotie en waar nodig ook subsidie aan te vragen voor hun optredens en exposities. D66 wil dit bereiken door onder meer de Leidse UITagenda voor hen goedkoper te maken, het aanbod qua ruimtes inzichtelijker te krijgen en subsidies toegankelijker te maken. Om gelijke kansen te geven wordt altijd een deel van de subsidiegelden gereserveerd voor nieuwe ('eerste keer') aanvragers.
- We zijn blij met de belangrijke rol die de *Fair Practice Code* speelt bij kunst en cultuur. Intellectueel eigendom en de arbeidsrechten van (amateur-) kunstenaars moeten altijd goed worden beschermd, zodat er een eerlijke vergoeding staat tegenover hun werk. Daarnaast streven we naar een inclusieve kunst- en cultuursector in Leiden. De *Fair Practice Code* en de *Code Diversiteit en Inclusie* worden toegepast bij alle activiteiten en instellingen die direct of indirect door de gemeente worden gesubsidieerd.

- Wij willen dat de monumenten in de stad goed worden verzorgd met respect voor de geschiedenis én met het vizier op de toekomst. Dit betekent dat subtiele aanpassingen voor verduurzaming mogelijk moeten zijn, bijvoorbeeld door een monument te verduurzamen door het toepassen van dubbel glas en zonnepanelen.
- We zien dat er in Leiden gebruik wordt gemaakt van soms oude en dure gemeentepanden door kunst- en cultuurverenigingen. Tegelijkertijd worden veel van deze gebouwen grote delen van de week niet gebruikt. Wij willen samen met de instellingen en verenigingen werken aan een situatie waar deze gebouwen efficiënter worden gebruikt.
- Erfgoed bestaat niet alleen uit gebouwen, maar ook uit papieren en digitale archieven. Het stadsarchief wordt goed beheerd door *Erfgoed Leiden en Omstreken*. Dit moet zo blijven.

3.4. Sport

Sporten en bewegen zijn cruciaal voor jong en oud voor een gezond en vitaal leven. Lekker kunnen sporten maakt wonen en werken in Leiden plezieriger. Bovendien speelt sport een belangrijke rol in de samenleving: het houdt iedereen gezond, het helpt jongeren aan betere schoolprestaties en het draagt bij aan de veiligheid in de stad. Sport is ook een sociale activiteit die mensen verbindt.

- Het moet voor elk kind normaal zijn om te sporten. De projecten met scholen en sportverenigingen moeten daarom worden doorgezet. De regels zullen zo worden aangepast, dat ook studentensportverenigingen nieuwe sporten kunnen introduceren aan kinderen.
- D66 wil voldoende ruimte voor mensen om te bewegen. D66 wil door de hele gemeente sportfaciliteiten op straat en in parken realiseren. Dit kan een sportparcours zijn, een outdoor fitness-rek of een wandelroute. Sport wordt op deze manier verbonden aan groen. In het nieuw te realiseren Geuzenpark krijgen sportfaciliteiten een plek.
- D66 wil kinderen van acht en negen jaar één jaar gratis lidmaatschap aanbieden van een sportvereniging.
- Wij zijn trots op de realisatie van het Combibad, IJshal de Vliet en het Indoor Sportcentrum, dat duurzaam en CO2-neutraal ruimte gaat bieden voor zwem-, ijs- en binnensport. De komende jaren willen wij verder investeren in sportaccommodaties.
- Eén van de onderwerpen waar een knoop over doorgemaakt zal moeten worden is hoe de uitbreiding van de Leidse hockeyclub Roomburg moet worden uitgevoerd. D66 volgt de uitslag van het referendum, maar daarmee is het onderwerp niet verdwenen. D66 zet in op uitbreiding in de buurt van de bestaande locatie, wat dus ook buiten het park kan zijn. Er moet wel snel duidelijkheid komen. D66 vindt het ook van belang dat de Lorentzschool niet de dupe wordt van het verwerpen van het inrichtingsplan en wil dat er snel wordt gestart met het aanpakken van het vergroenen van de omgeving rondom de school en het veiliger maken van de verkeerssituatie. Bij de vergroening zet D66 in op 'sportief groen': een groene ruimte met sport- en spelmogelijkheden voor de kinderen. Dit is ons uitgangspunt bij alle vergroeningen rondom alle scholen.
- D66 wil verder met de ontwikkeling van open en multifunctionele wijksporthallen. We zetten de ontwikkeling daarvan in De Mors door en willen dit ook opzetten in Noord. D66 wil ook dat in de volgende periode een regionale visie op sportaccommodaties wordt opgesteld. Aan de hand van een regionale behoeftenraming voor de langere termijn wordt gestreefd naar een regionaal programma sportaccommodaties.

3.5. Omgeving

De omgeving waar je leeft bepaalt hoe prettig je je voelt. Iedereen leeft het liefst in een mooie, opgeknapt stad met veel groen. Daarom is de stad de afgelopen jaren al flink onder handen genomen. De openbare ruimte is vergroend en vernieuwd. Het Singelpark is een goed voorbeeld van zo'n verbetering. D66 wil door met deze

verbeteringen, want er is nog veel te doen. D66 wil bij het (her)inrichten van een buurt zien dat een gezonde leefomgeving, natuur, sport, vitaliteit en het ontmoeten van mensen nadrukkelijker met elkaar in verband worden gebracht. Wij zijn ambitieus en streven ernaar dat Leiden in 2040 de meest leefbare stad in Europa is.

- Binnen de singels heeft Leiden sinds kort het Singelpark. D66 wil door met dit succes. Buiten de singels moet een nieuwe groene ring komen, met als voorlopige werknaam het Geuzenpark. Wij willen dat de definitieve naam door de stad wordt gekozen. Dit nieuwe park, dat in verbinding moet komen te staan met het Singelpark, moet aan de buitenkant van de singels gaan lopen en moet verbindingen naar de verschillende wijken en bedrijventerreinen krijgen. Door de realisatie van het Geuzenpark te combineren met de verduurzaming en vergroening van bedrijventerreinen en wijken, ontstaat er een groene verbinding tussen alle delen van de stad.
- D66 wil dat gedempte of overkluisde grachten waar dat kan weer opengemaakt worden.
- De Beestenmarkt wordt aangepakt en opnieuw ingericht, waarbij vergroening een belangrijk doel is. Dit geeft ook de gelegenheid om hier extra bomen te planten. D66 wil ook dat er nieuwe, extra bomen komen op de Lammermarkt. D66 hecht belang aan een Leiden met veel bomen.
- D66 vindt het belangrijk dat alle soorten Leidenaren en alle soorten Nederlanders worden weerspiegeld in het straatbeeld. Daarom wil D66 dat bij nieuwe straatnamen wordt gekozen voor namen die een afspiegeling zijn van de hele maatschappij. D66 sluit niet uit dat oude straatnamen, als daar reden toe is, worden veranderd.
- De Leidse binnenstad heeft mooie historische lantaarnpalen. D66 wil dat ook de rest van de stad deze lantaarnpalen krijgt.
- Volkstuinen staan garant voor een rijk gevarieerde tuinnatuur met een overweldigende biodiversiteit. Ook is hier een belangrijke plek weggelegd voor natuureducatie en is het per uitstek een plek waar verschillende soorten Leidenaren samenkomen. D66 hecht hier veel waarde aan en zet het licht dan ook op groen voor stadslandbouw op (nieuwe) tijdelijke en op permanente locaties.
- Wij willen meer schone, genderneutrale en toegankelijke openbare toiletten. In de binnenstad is conform de toilet norm van de Maag Lever Darm Stichting op iedere 500 meter een toiletvoorziening te vinden. We willen dit uitbreiden en zorgen daarbij voor meer schone, genderneutrale en toegankelijke openbare toiletten op alle locaties met openbare voorzieningen in de gemeente.
- D66 wil dat er meer vuilnisbakken worden geplaatst op *hot spots* voor zwerfafval. Zwerfvuil aanpakken begint met het plaatsen van meer prullenbakken, maar ook met het vaker legen van deze prullenbakken. D66 zet zich in voor verdere uitbreiding van de succesvolle ondergrondse containers en de apps waarmee straatvuil kan worden gemeld.
- D66 kijkt niet van haar klassieke standpunt: de Oostvlietpolder blijft groen. D66 wil dat zowel de Oostvlietpolder als Polderpark Cronesteyn een beschermde status krijgen en streeft naar verbetering van de biodiversiteit op beide locaties. Daarnaast willen we onderzoeken of het mogelijk is om de A4 over een langer stuk te ondertunnelen, om de rust in de polder te verbeteren.

4. Duurzaamheid

Leiden is aantrekkelijk om in te wonen, te werken en te ontspannen. D66 wil deze aantrekkelijkheid van Leiden behouden. Dat betekent dat we rekening moeten houden met het veranderend klimaat en dat we moeten gaan verduurzamen. Duurzaamheid is één van de belangrijkste thema's voor de komende jaren. D66 wil dat Leiden radicaal verduurzaamt, om onze stad leefbaar te houden voor onze kinderen en kleinkinderen.

4.1. Stimuleren

Verduurzamen gaat niet vanzelf en vraagt iets van ons allemaal. D66 vindt dat de gemeente Leidenaren moet stimuleren om met duurzaamheid aan de slag te gaan. Daarnaast moet de gemeente zelf ook het goede voorbeeld geven, door onder andere de gemeentegebouwen te verduurzaam en klimaatneutraal te maken.

- De gemeente helpt inwoners bij het inzichtelijk maken hoe groot de voetafdruk van een bepaalde activiteit is. Op die manier kan iedereen de eigen meest geschikte verduurzaming acties plannen. Daarbij zetten we verder in op hulp van de energie-ambassadeurs, wijkinitiatieven en een besparingshelpdesk, om de acties uit te voeren.
- We willen een verbeterde toegang tot de duurzaamheidsfondsen voor woningbezitters en ondernemers. We willen dat het fonds vooral gebruikt wordt voor de grootste milieuwinst en door mensen die zonder het fonds dit niet zouden (kunnen) doen. Daarnaast moet meer informatie digitaal beschikbaar worden, zodat je kan opzoeken hoe duurzaam je eigen wijk is, bijvoorbeeld qua energieverbruik. Zo kan ook iedereen zien wat mogelijk is in het type huis waar men woont.
- Juist onder gezinnen met de kleinste inkomens komen de hoge energierekeningen het hardste aan. De gemeente moet daarom tot afrekenbare afspraken komen met de woningcorporaties over het verduurzamen van de volledige woningvoorraad. Buiten het sociale segment moeten particuliere verhuurders ook worden aangesproken op wat zij kunnen betekenen.
- De kosten voor de verduurzaming van Leiden moeten evenredig worden verdeeld. Kanselijkheid staat daarbij voorop. Huurders hebben minder invloed op de duurzaamheid van hun huurwoning, terwijl ze wel de energierekening betalen. Inwoners met lage inkomens hebben bijvoorbeeld niet de financiële ruimte om energiezuinige apparatuur te kopen en betalen daardoor een hogere rekening. D66 wil graag kijken naar mogelijkheden om voor mensen met een laag inkomen onder gunstige voorwaarden geld voor energiezuinige investeringen als lening te kunnen aanbieden.
- Innovaties zijn nodig om de energietransitie succesvol te maken. Op de korte termijn moeten hier ook keuzes in worden gemaakt. Momenteel zet D66 in op energiebesparing, onder andere door woningen beter te isoleren en energie op een duurzame manier op te wekken door middel van zonnepanelen. Waar restwarmte voldoende beschikbaar is, kan dit ook ingezet worden ter verduurzaming van de warmtevoorziening.

4.2. Innoveren

Verduurzamen vraagt om innovatie. Door creatief te blijven nadenken over hoe we het beste kunnen verduurzamen willen we de drempel voor Leidenaren verlagen om bij te dragen aan deze duurzaamheidsopgave en onnodige kosten voorkomen.

- D66 maakt zich sterk voor innovatie en blijft dan ook de ruimte creëren voor initiatieven, zoals PLNT voor *startups*, die met nieuwe ideeën bijdragen aan de duurzaamheidsuitdaging.
- We willen dat inwoners en bedrijven zoveel mogelijk gebruik maken van lokale, regionale, nationale en Europese fondsen voor verduurzaming. De gemeente gaat deze informatie toegankelijker maken. D66 wil

dat subsidies zo veel mogelijk terecht komen bij mensen die zonder steun niet zouden toekomen aan verduurzaming. De procedures om een subsidie aan te vragen moeten daarom vereenvoudigd worden.

- D66 wil dat bij ruimtelijke ontwikkelingen kansen voor verduurzaming in de omgeving worden benut. Als bijvoorbeeld een nieuw laboratorium of klein datacenter in de stad wordt gebouwd, kan rekening worden gehouden met de restwarmte die daar vrijkomt om een naastgelegen wijk te verwarmen.
- De wijkambassadeurs voor de energietransitie spelen een belangrijke rol bij het bewust maken van Leidenaren van de klimaatuitdagingen. D66 wil dat zij door kunnen gaan met hun activiteiten tegen een eerlijke vergoeding. Om deze nieuwe balans te vinden, zet D66 zich ervoor in dat wijkambassadeurs een aanvullende rol krijgen bij de welstandscommissie, om kosteloos te kunnen adviseren over verduurzaming en subsidies bij grote en kleine verbouwingen.
- D66 wil dat er continu uitgekeken wordt naar nieuwe, veelbelovende technieken. We stimuleren de exploitant om het gasnet hierop voor te bereiden.
- D66 wil normen voor het stadsgezicht verruimen om verduurzaming mogelijk te maken. Dat geldt voor zichtbaarheid van zonnepanelen- en boilers vanaf de straat, ook in de binnenstad. Hetzelfde geldt voor dubbel glas bij en zonnepanelen op monumenten. Verduurzaming van oude gebouwen en stadsgezichten moet gebeuren met aandacht voor de geschiedenis, maar ook met respect voor de toekomst.
- Aparte afvoerbuizen voor regenwater leggen we, waar mogelijk, meteen aan als de straat toch openligt voor het gewone riool of voor de aanleg van glasvezel.
- Overvliegende vliegtuigen worden als last ervaren, zowel in Leiden als in de omliggende gemeenten. Samen met de gemeenten uit de Leidse regio en de provincie willen wij hierover het gesprek aan gaan met de rijksoverheid en Schiphol, om toekomstige overlast te beperken.
- De omgevingsdienst houdt toezicht op de Leidse ondernemingen voor wat betreft hun verplichting tot energiebesparing en duurzame investeringen. Daar waar nodig, wordt gehandhaafd.

4.3. Leiden aardgasloos in 2050

D66 wil een Leiden dat in 2050 van het aardgas af is. Wel kan er in de toekomst mogelijk gebruik gemaakt worden van de huidige aardgasstructuur. Daarom laten we onderzoeken of de huidige aardgasstructuur benut kan worden voor duurzame oplossingen zoals het gebruik van waterstof in de toekomst. Zo sluiten we geen opties uit voor toekomstige generaties en maken we gebruik van de reeds aanwezige infrastructuur. Om Leiden aardgasvrij te maken zetten wij ons de komende jaren in om ook bestaande woningen wijk per wijk klaar te maken voor duurzame alternatieven. Dit doen we in samenspraak met inwoners, wijkambassadeurs en wijkverenigingen. Daarbij streeft D66 naar het realistisch inzetten hiervan, draagvlak creëren en het behoud van vrije keuze voor oplossingen. Wij stimuleren dat bij verkoop of verbouwing aandacht wordt besteed aan verduurzaming.

- D66 kiest voor lokale en regionale oplossingen voor de warmtevoorziening. Daarbij vinden wij een verduurzaming van het hele energiesysteem belangrijk. Bij de aanleg van warmtenetten toetsen wij op de uitstoot volgens de uitstootnormen van het IPCC en de nabijheid van de bron die wordt gebruikt. D66 zet zich in voor open netten en keuzevrijheid voor de eindgebruiker.
- D66 vindt het belangrijk dat aanbieders van duurzame energie geen monopolisten zijn die vanwege die positie hoge prijzen kunnen rekenen. Concurrentie is van belang. Binnen de macht van de gemeente streeft D66 naar zulke concurrentie.
- De ontwikkelingen rond de warmterotonde zullen we nauwlettend toetsen op CO2-reductie, kosteneffectiviteit, betaalbaarheid voor eindgebruikers en democratische besluitvorming.

5. Sociaal vangnet

Soms zit het leven tegen. Het kan zijn dat je belandt in moeilijke situaties waar je in je eentje moeilijk uit kan komen. Op die momenten moet er steun voor je zijn. Die steun kan uit je eigen omgeving komen. Als het nodig is moet die steun ook vanuit de gemeente komen. Samen maken wij de stad en daarom moeten wij er ook voor elkaar zijn als het nodig is. De coronacrisis heeft dit allemaal nog duidelijker gemaakt. D66 wil niemand laten vallen en daarom zijn wij voor een sterk, efficiënt en effectief sociaal vangnet.

5.1. Jeugdzorg

Gelukkig groeien de meeste kinderen op in een gezin waarin ze alle kansen krijgen die ze nodig hebben. Dat geldt helaas niet voor alle kinderen. De meeste problemen kunnen effectiever binnen de omgeving aangepakt worden, dan met een eindeloze combinatie van individuele zorg- en welzijnstrajecten. Gelijke kansen, laagdrempelige zorg en ondersteuning op maat zijn onze uitgangspunten.

- D66 wil dat de toegang tot de diverse instellingen die jeugdhulp aanbieden efficiënter wordt geregeld. Er moet één punt komen waar iedereen goed wordt doorverwezen. Het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) moet toegankelijk advies bieden en problematiek vroegtijdig signaleren. Ook moet het CJG het eenvoudiger maken om vermoedens van kindermishandeling en -misbruik te melden.
- Er moet voldoende zorg beschikbaar komen voor kinderen en jongeren met complexe problematiek. Daarnaast willen we dat de gemeente bijdraagt aan een snelle oplossing van de wachtlijsten.
- D66 wil een betere overgang voor kwetsbare jongeren die achttien worden. Vanaf die leeftijd gelden nieuwe rechten en plichten waar ze zich vaak niet bewust van zijn. We laten deze jongeren niet vallen dus willen we dat wie na de achttiende verjaardag geen woning, werk of school, een sociaal netwerk of financiële zelfstandigheid heeft, moet kunnen aankloppen bij de gemeente voor hulp en begeleiding.

5.2. Zorg en maatschappelijke ondersteuning

Door de coronacrisis beseffen we meer dan ooit: goede, toegankelijke en betaalbare zorg is letterlijk van levensbelang. Wie zorg nodig heeft, verdient zorg van hoge kwaliteit en ondersteuning die past bij de persoonlijke situatie. Via de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (Wmo) lukt het meer mensen die persoonlijke zorg te geven. Zij worden geholpen om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen leven en thuis te wonen.

- Leidenaren moeten met zorg- of welzijnsvragen terecht kunnen op één locatie in hun eigen wijk, waar meerdere activiteiten en voorzieningen worden aangeboden. De gemeente gaat daarnaast in gesprek met huisartsen om hen te betrekken bij het wijkgericht werken. Hierbij is verdere digitalisering van de eerstelijnszorg van belang.
- Mantelzorgers moeten voldoende ondersteuning krijgen en de gemeente kan hierin bijdragen door respijtzorg te verlenen. Respijtzorg is het tijdelijk overdragen van de mantelzorgtaken, zodat mantelzorgers ook tijd houden voor gezin, werk, vrienden en andere belangrijke zaken. Om dit mogelijk te maken ondersteunt de gemeente in het werven van vrijwilligers.
- Onze gemeente wordt dementievriendelijk, zodat inwoners met (beginnende) dementie en hun mantelzorgers zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen en kunnen meedoen in de samenleving. Een training 'Omgaan met dementie' wordt voor iedereen gratis beschikbaar.
- Met het decentraliseren van de zorg is er een wildgroei ontstaan aan declaratieregels voor zorgaanbieders. D66 wil dat de gemeente, samen met de regionale gemeenten en de zorgaanbieders, ervoor zorgt dat dit woud aan regels gelijk wordt getrokken tot één overzichtelijk kader. Dan kunnen zorgaanbieders zich vooral concentreren op wat ze willen doen: zorg verlenen.

- De toegang tot maatschappelijke ondersteuning moet beter worden georganiseerd. De welzijnsorganisaties moeten beter in staat worden gesteld om hun cruciale rol in dat proces te vervullen. Hierbij moet speciale aandacht zijn voor studenten met een beperking die ondersteuning nodig hebben. D66 wil ook een onafhankelijke toets op indicaties in de Wmo: het inschatten van zorgbehoefte moet overgelaten worden aan zorgprofessionals.
- D66 wil dat mensen die met spoed een woning zoeken, bijvoorbeeld mensen die uit een scheiding komen of uitstromen uit de zorg, niet tussen wal en schip vallen. Daarom moet bij woningbouw ruimte worden vrijgemaakt om hen op te vangen.

5.3. Armoedebestrijding en (schuld)hulpverlening

De meeste Leidenaren maken zich over het algemeen financieel weinig zorgen. Voor een steeds groter wordende groep mensen is dit niet het geval. Van niet of nauwelijks het einde van de maand kunnen halen, tot het moeten leven van een bijstandsuitkering of het hebben van problematische schulden: er zijn helaas genoeg Leidenaren die hiermee te maken hebben. D66 gelooft dat werk de beste manier is om deze problematiek aan te pakken. Dat betekent dat Leiden een goed economisch klimaat moet hebben, waarin je als Leidenaar snel een baan kan vinden. De harde realiteit is echter ook dat werk niet altijd alles op kan lossen. Soms is een zetje in de rug nodig om weer op weg te kunnen gaan. D66 wil dat de gemeente in die gevallen ondersteunt.

- Bij de aanpak van schulden is preventie essentieel. Wanneer inwoners met problemen in een vroegtijdig stadium bereikt worden, kunnen grotere problemen worden voorkomen. Preventie begint met onder andere een laagdrempelig en bereikbaar loket en een toegankelijke cursus omgaan met geld, met bijzondere aandacht voor kinderen. D66 wil ook dat er coaches beschikbaar komen die onder meer op onderwijsinstellingen en buurtcentra met dit onderwerp aan de slag gaan.
- Toegang tot het internet is een eerste levensbehoefte, zowel voor het volgen van onderwijs als het vinden van een baan. Daarom zet D66 zich in voor een gratis internetaansluiting voor mensen met een te laag inkomen om dit zelf te betalen.
- Problemen komen vaak niet alleen. Financiële problemen gaan vaak samen met andere problematiek, bijvoorbeeld op het gebied van zorg, onderwijs of werk. Het is gebleken dat het weinig effectief en niet efficiënt is als verscheidene mensen en instanties van verschillende kanten naar hetzelfde probleem kijken. D66 is daarom voorstander van de *één-loket-gedachte*: één loket waar Leidenaren met hun problemen kunnen aankloppen. Dit moet samengaan met één regievoerder voor die problematiek. Daarnaast wil D66 dat de wijkteams verstevigd worden, om tijdig problemen te kunnen signaleren en in te grijpen.
- D66 wil dat aandacht bij armoede en schulden uitgaat naar het hele huishouden. Voorkomen moet worden dat de schuldenproblematiek van generatie op generatie wordt doorgegeven. Bij armoede moeten we ons ervoor inzetten om de kwetsbare gezinnen te bereiken, zodat de bestaande regelingen beter gebruikt worden.
- D66 wil dat grondig geëvalueerd gaat worden hoe de levens van Leidenaren die onder de armoedegrens leven structureel verbeterd kunnen worden. Daarbij moet worden gekeken naar hoe het beste geïnvesteerd kan worden en welke regels eerder leiden tot meer problemen dan minder.
- D66 wil dat gemeentelijke belastingen eenvoudiger per maand kunnen worden betaald en dat duidelijker wordt uitgelegd wanneer je voor kwijtschelding in aanmerking komt. Ook moet er een betere manier gevonden worden voor het innen van deze belastingen bij studenten en woongroepen. Daarnaast willen we dat uitkeringen bij wisselende inkomsten toegankelijker worden.
- Wij willen dat langdurig werklozen en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt actief worden begeleid bij het vinden van een zinvolle dagbesteding, een stage, een (vrijwilligers)baan of een opleiding. Onderwijs staat hier, zeker waar het gaat om jeugdwerkloosheid, centraal.

6. Goed bestuur

De afgelopen twaalf jaar heeft D66 gebouwd aan een stabiel en betrouwbaar bestuur van de stad. Leiden kent een open bestuurscultuur en een constructieve samenwerking binnen het college en tussen oppositie en coalitie. D66 is hier trots op. Een goede bestuurscultuur verdient blijvende aandacht. Daarom wil D66 blijven inzetten op transparantie, participatie en samenwerking.

6.1. Met elkaar

Samen maken we de stad. Inwoners, gemeenteraad en college gaan gezamenlijk de uitdagingen aan die de toekomst brengt. Dit is wat de Leidse democratie zo gezond maakt. Inwoners en bestuur denken soms anders over die uitdagingen, waardoor het kan gaan wringen. Juist om deze reden vindt D66 participatie van groot belang. Zo maken we niet alleen samen de stad, maar dagen we elkaar ook uit om dit op de beste manier te doen. Democratie betekent compromissen sluiten en besluiten durven nemen. D66 staat voor al deze aspecten van democratie.

- D66 herhaalt haar klassieke standpunt: de referendumverordening blijft bestaan. De mogelijkheid om een gemeentelijk referendum te organiseren staat voor D66 als een huis. D66 wil ook een stap verder: er moet een experiment komen waarbij Leidenaren amendementen kunnen indienen op door de gemeenteraad vast te stellen plannen. Zo'n experiment zou kunnen lopen langs ongeveer dezelfde regels als de referendumverordening.
- Participatie is belangrijk bij nieuwe projecten. D66 vindt dat participatietrajecten moeten gaan om het belang van de stad. College, raad en inwoners betrekken elkaar bij plannen. Vanuit de gemeente moet in elk participatietraject vooraf altijd duidelijk zijn welke ruimte er is voor verandering en welk doel participatie kan hebben. Bij participatietrajecten is er aandacht voor groepen die traditioneel minder betrokken zijn bij participatietrajecten, zoals jongeren, gezinnen en laaggeletterden.
- D66 wil experimenteren met een burgerforum. Leiden staat voor grote en urgente uitdagingen, zoals de enorme woningopgave en de klimaattransitie. Vaak helpt het om bij zulke zaken buiten de gebaande paden naar oplossingen te zoeken. Een burgerforum kan hier uitkomst bieden. D66 vindt het belangrijk dat leden van zo'n forum willekeurig worden geselecteerd. Om de drempel tot deelname te minimaliseren moeten de deelnemers een vergoeding krijgen.
- D66 wil de online participatietool DoeMee voortzetten en uitbreiden. Met DoeMee krijgt de inwoner regie en is het makkelijker om input en feedback te geven op gemeentepannen. Zo worden meer mensen betrokken dan bij de oude manieren van participatie, zoals jongeren en gezinnen. DoeMee kan uitgebreid worden met het OpenStad platform.
- Leidenaren die ideeën hebben om taken van de gemeente beter of effectiever uit te voeren, zoals het onderhoud van het park om de hoek, worden uitgenodigd om samen met de gemeente dit aan te pakken (het *'right to challenge'*).
- Kinderen moeten al jong betrokken worden bij onze democratie. Zij hebben immers het langst baat bij de beslissingen die we maken. Zo leren we zo ook omgaan met democratie. Kinderen moeten laagdrempelig ideeën kunnen aandragen, bijvoorbeeld om hun straat of buurt leuker te maken om buiten te spelen of sporten. We willen Jeugddebatedagen over maatschappelijke thema's organiseren, begeleid door gemeenteraadsleden.
- D66 wil experimenteren met burgerwetenschap, waarbij enthousiaste inwoners data over hun buurt verzamelen die gebruikt kan worden voor het maken van beleid.
- Het is essentieel dat de gemeente weet hoe haar beleid uitpakt. Daarom wordt gestart met het vooraf onderzoeken hoe beleid uitpakt voor bepaalde groepen in de stad, zoals meiden en vrouwen. Denk aan niet zomaar nieuwe speelplekken bedenken of beleid voor kansarmen, maar eerst onderzoeken wie hier

gebruik van gaan maken of wie hiervan gaan profiteren. De gemeente werkt voortaan met een gelijke kansen-toets.

6.2. Open en transparant

D66 vindt het belangrijk dat er een open en transparante cultuur is binnen de gemeente. Leidenaren moeten kunnen zien waar de gemeente mee bezig is. Binnen de gemeenteraad moet er ruimte zijn voor discussie en debat, zonder dichtgetimmerde coalitieakkoorden. D66 ziet een belangrijke rol weggelegd voor lokale media om de politiek en het bestuur te volgen en daarover onafhankelijk verslag te doen.

- Leiden heeft een open bestuurscultuur en een constructieve samenwerking binnen het college en tussen oppositie en coalitie. Voor D66 blijft dat de komende jaren het uitgangspunt. Dat betekent dat wij een kort coalitieakkoord op hoofdlijnen willen, met voldoende ruimte voor coalitie- en oppositiepartijen om samen te werken. D66 wil dat alle raadsfracties hun controlerende taak goed kunnen uitvoeren. Daarom wil D66 dat alle fracties voldoende inhoudelijke ondersteuning krijgen.
- D66 wil de financiering voor het Leidse Mediafonds verlengen voor de komende raadsperiode, en deze bij voorkeur structureel maken. Journalistiek stopt niet bij de gemeentegrenzen, dus daarom nodigen we buurgemeenten uit om zich bij het fonds aan te sluiten. Dit kan ook zorgen voor meer regionale samenwerking tussen media. Ook willen we dat coaching in hoogwaardige onderzoeksjournalistiek, en talentontwikkeling in combinatie met lokale onderwijsinstellingen, een structureel karakter in het fonds krijgen.
- D66 wil dat zoveel mogelijk informatie over lopende projecten van de gemeente actief openbaar wordt gemaakt, zolang hiermee de privacy betrokkenen niet wordt geschonden.
- Als iets met publiek geld gemaakt is, moet het ook open zijn. Data en software van de gemeente zijn in de basis open, inzichtelijk en gedeeld. De gemeente en haar leveranciers zijn ook transparant over de toepassingen van algoritmes en sensoren. We gaan daarin verder dan de privacywetgeving voorschrijft. Voor algoritmes moet altijd een optie voorhanden zijn waarbij een mens kan ingrijpen: algoritmes zullen nooit de besluitvorming bepalen.
- We willen voorkomen dat hackers de gegevens van inwoners stelen of de gemeente stilleggen. De gemeente moet daarom de digitale veiligheid verbeteren, voordat het bijvoorbeeld systemen aan elkaar koppelt of nieuwe systemen in gebruik neemt. We willen experimenten met persoonlijke datakluisen, zodat bijvoorbeeld het huren van een deelfiets er nooit toe kan leiden dat je je data kwijtraakt aan onbekende spelers. Leidenaren moeten ook trackingvrij online contact kunnen hebben met de gemeente. Wij willen daarnaast dat de gemeente met een laagdrempelig alternatief komt voor het gebruik van WhatsApp voor communicatie, omdat WhatsApp metadata doorspeelt aan Facebook.
- D66 wil een algemeen verbod op het inzetten van gezichtsherkenning in de publieke ruimte zolang er geen wettelijk kader is. De gemeente zelf neemt daarin het voortouw, door geen gezichtsherkenning in te zetten voor haar publieke taken, waaronder toezicht en handhaving.
- D66 pleit voor een tweejaarlijkse toets op correct, veilig en transparant gebruik van de digitale technieken. Het moet binnen de gemeente ook mogelijk zijn om op verantwoorde wijze veiligheidslekken te melden. Daarnaast moeten er afspraken gemaakt worden hoe deze veiligheidslekken vervolgens opgelost worden.

6.3. Toegankelijk en betrouwbaar

D66 wil dat de gemeente toegankelijk is. In haar dienstverlening moet de gemeente uitgaan van vertrouwen in de Leidenaar. We willen dat er verder wordt geïnvesteerd in goede en toegankelijke dienstverlening, waarbij er veilig en verantwoord met nieuwe technologie wordt omgegaan. Digitalisering mag niet betekenen dat persoonlijk contact met de gemeente verdwijnt.

- Als gevolg van corona is dienstverlening grotendeels gedigitaliseerd, waardoor het voor veel mensen eenvoudiger is geworden om bijvoorbeeld een nieuw paspoort aan te vragen. Dienstverlening van de gemeente kan nog veel eenvoudiger en sneller worden. D66 zet in op digitale dienstverlening waar het kan, en fysiek voor wie dat wil.
- De fysieke balie in het stadhuis en ondersteuning bij het invullen van formulieren moeten blijven bestaan. Alle communicatie van de gemeente moet duidelijk en begrijpelijk zijn. De website van de gemeente moet toegankelijk zijn voor mensen met een beperking. Informatie op de website moet beter vindbaar worden.
- In de officiële communicatie door de gemeente Leiden, bijvoorbeeld in formulieren, wordt zo min mogelijk gevraagd naar geslacht en bewoners kunnen hun aanspreekvorm en naam kiezen die de gemeente voor ze gebruikt in verdere communicatie.
- D66 wil dat de gemeente inwoners niet onnodig in de weg zit met regels, boetes en formaliteiten. Een gemeente die uitgaat van vertrouwen, krijgt ook het vertrouwen van inwoners.
- Wij willen een eerlijke handhaving, waarbij het enkele feit dat een Leidenaar een fout maakt niet direct betekent dat het hele handhavingsarsenaal wordt opengetrokken. D66 vindt het ook belangrijk dat maatwerk op alle niveaus binnen de gemeente mogelijk wordt gemaakt.
- De capaciteit om vergunningsaanvragen te behandelen wordt vergroot. Hierdoor zet de gemeente erop in dat vergunningsaanvragen binnen de antwoordtermijn worden behandeld.

6.4. Solide financiën

Goed bestuur betekent goed omgaan met de financiën. De gemeente staat de komende jaren voor grote uitdagingen, maar dat betekent niet dat de rekening hiervoor zomaar bij de volgende generaties wordt neergelegd. Onze financiën moeten op orde blijven. Dit vraagt om investeringen en een toekomstgericht financieel beleid met voldoende waarborgen om risico's op te kunnen vangen.

De gemeente heeft de afgelopen jaren steeds meer taken gekregen, zoals de taken in het sociaal domein, de uitvoering van de wet inburgering en van de omgevingswet. Dit is gepaard gegaan met een korting op de daarvoor beschikbare budgetten, met als gevolg dat de ruimte om te blijven investeren in de stad krappert is geworden. De langdurige onzekerheid over een nieuwe verdeelsleutel van het Gemeentefonds, de belangrijkste inkomstenbron voor een gemeente, helpt daar niet bij. D66 wil dat de gemeente een scherp begrotingsbeleid voert om te voorkomen dat investeringen in de stad stil komen te liggen en toekomstige generaties opgescheept worden met klimaat- en leefbaarheidsvraagstukken. Uiteraard blijven we daarbij binnen de begrotingskaders die ons worden opgelegd door de provincie.

D66 wil geen verhoging van de gemeentelijke lasten, behalve een inflatiecorrectie. D66 vindt dat nieuwe initiatieven, ook die in het kader van verduurzaming, betaald moeten worden uit de bestaande lasten.

Boetes zijn geen planbare inkomstenbron voor de gemeente, inkomsten van sancties mogen daarom niet meegenomen worden in budgettering maar zijn altijd incidentele meevallers.

6.5. Regionale samenwerking

D66 kiest bewust voor de Leidse regio, want samen staan we sterker. Mensen zijn niet aan gemeentegrenzen gebonden als het gaat om wonen, werken, sporten en ontspannen. Een sterke regio met een krachtige economie en een goede bereikbaarheid, een kwalitatief hoog voorzieningenniveau waar de inwoners prettig kunnen wonen, vraagt om nauwe samenwerking. Het bestuur moet efficiënt en effectief zijn, en aansluiten bij haar inwoners.

- D66 is geen tegenstander van een bestuurlijke fusie met één of meer omliggende gemeenten. Uitgangspunt daarbij is echter dat een fusie alleen nuttig en noodzakelijk is als daardoor lokale voorzieningen die dreigen te verdwijnen gered kunnen worden of als lokale voorzieningen door een fusie duidelijk versterkt kunnen worden.

- D66 wil dat in de bestaande gemeenschappelijke regelingen een duidelijke structuur wordt aangebracht, met een goede democratisch controleerbare organisatie.
- Wij willen dat de media toegang en middelen krijgen om gemeenschappelijke regelingen goed te kunnen volgen en controleren. Hier worden belangrijke besluiten genomen, die het verdienen door buitenstaanders gevolgd te worden.

7. Bereikbaarheid

Wat Leiden zo mooi maakt, is dat je overal zo bent. Om de stad leefbaar te houden is het van belang dat er een goede bereikbaarheid is. De afgelopen jaren is er al flink gewerkt aan het verder verbeteren van de bereikbaarheid. D66 wil verder op deze ingeslagen weg. Er is namelijk altijd nog verbetering mogelijk.

7.1. Kiezen voor de wandelaar en de fietser

Naast lopen is de fiets één van onze belangrijkste vervoermiddelen, zowel in Leiden als in de Leidse regio. Bij investeringen in bereikbaarheid denken daarom wij allereerst aan wandelaars en fietsers.

- D66 kiest voor de wandelaar. Dat betekent dat wij investeren in mooie en groene wandelroutes overal in de stad.
- Om verkeersveiligheid en de snelheid van doorstroming te verbeteren willen we bestaande fietspaden verbreden en meer fietssnelwegen aanleggen naar omliggende gemeenten. Bij de aanleg van fietspaden streven wij naar een gelijkblijvende of afnemende hoeveelheid m² asfalt. Dat doen wij door bij bestaande wegen de maatvoering van weg en fietspad gelijk te trekken waardoor meer ruimte komt voor de fiets en bij de aanleg van nieuwe fietspaden de extra 'verstening' te compenseren door meer groen op een andere locatie.
- Fietspaden zijn voor fietsers: scooters, snorfietsen en *speed pedelecs* verplaatsen we zoveel mogelijk naar de rijbaan. Onveilige situaties tussen snel en langzaam fietsverkeer en bij drukke knooppunten lossen we, in samenspraak met de bewoners, op met bredere of gescheiden rijstroken.
- D66 ondersteunt initiatieven voor deelfietsen. Dat betekent dat wij willen dat er op meer locaties uitleenpunten komen voor bijvoorbeeld OV- of andere leenfietsen. Dit kan onder meer rondom parkeergarages. D66 steunt ook initiatieven voor elektrische deelscooters.
- Parkeeroverlast door fietsen gaan we tegen door nieuwe fietsenstallingen te bouwen. In woonwijken, zoals de Lage Mors, willen we parkeeroverlast door fietsen tegengaan door nieuwe fietsparkeerplaatsen te creëren in speciale vakken, zoals al eerder is gedaan met de fietsvlonders. Waar dat kan, worden autoparkeerplaatsen omgevormd tot fietsparkeerplaatsen of groen.

7.2. Kiezen voor het OV

Het openbaar vervoer is één van de belangrijkste en snelste manieren om je te kunnen verplaatsen binnen de Randstad. Als we naar de toekomst kijken, dan zien we dat het noodzakelijk is om nog meer een nadrukkelijk onderdeel te worden van het Randstedelijk OV-netwerk.

- Het stationsgebied is een belangrijk visitekaartje van Leiden. Wij zien een stationsgebied voor ons waar de 21ste eeuw samenkomt met de historie van Leiden en waar er ruimte is voor groen op het plein, tegen de gevels en op een groen stationsdak. D66 wil een verkeersveilige situatie voor het hele stationsgebied, een voetgangerszone richting het centrum en een betere aansluiting - zowel voor het OV als de fiets - van het *Bio Science Park* naar het station en de binnenstad.
- D66 wil dat de poortjes op Leiden Centraal worden verplaatst, zodat er weer een open loopgebied komt door het station heen. D66 vindt het ook van belang dat er een goede verbinding komt vanuit de stad richting zee.
- D66 kiest voor een nieuw busstation op de huidige locatie, inpandig en geïntegreerd met het treinstation. Een eventuele uitbreiding van het treinstation voor nieuwe OV- ontwikkelingen moet daarbij mogelijk blijven.

- D66 zet actief in op een aansluiting op het *Randstadrail*-netwerk van Rotterdam, Den Haag en Zoetermeer. Deze verbinding mag niet ten koste gaan van de historische binnenstad of de Oostvlietpolder.
- We willen creatieve oplossingen voor de zogenaamde 'last mile' problemen, waarbij je wel snel van station naar station kan reizen, maar moeilijk de laatste anderhalve kilometer van het OV naar je bestemming kan overbruggen. We denken dan aan kleine busjes op oproep, leenfietsen of zelfs onbemande shuttlediensten, zoals in de plannen voor het *Bio Science Park*.
- D66 wil een blijvend hogere treinfrequentie op het traject Leiden - Utrecht. We willen nieuwe stations bij de Mors en de Merenwijk

7.3. Kiezen voor duurzaamheid

De auto blijft een belangrijke rol innemen op het gebied van mobiliteit en veel inwoners kunnen niet zonder de vrijheid die een eigen auto geeft. D66 is voor de auto, maar vindt wel dat de auto moet verduurzamen. Ook zijn we voor integraliteit, waarbij we verschillende opgaves met elkaar combineren en efficiënt gebruik maken van de ruimte die er is. Daarom willen we P&R locaties aan de randen van de stad combineren met de stadsdistributiecentra die nodig zijn voor een emissievrije bevoorrading van de binnenstad.

- In het streven naar CO₂-reductie, de vermindering van uitstoot van fijnstof en van de productie van geluid, wil D66 aantrekkelijke alternatieven stimuleren. Daarom willen wij meer parkeerplaatsen voor elektrische (deel)auto's.
- D66 wil de milieuzone strenger maken en uitbreiden. Zo moeten vervuilende of geluidsoverlast veroorzakende brommers, scooters en boten onder de milieuzoneregels komen te vallen. D66 wil dat onderzocht wordt of de milieuzone ook gebruikt kan worden om distributeurs te stimuleren routes en vervoermiddelen te delen.
- D66 wil dat al het vervoer in de gemeente zo duurzaam mogelijk is. We zetten ons in voor meer laadpalen (voor auto's en boten) en deelauto's. Oevers worden waar mogelijk versterkt voor vervoer over water. Kleinschalig elektrisch (fiets-)vervoer voor onder andere bedrijven wordt zoveel mogelijk ondersteund.
- Wij zijn blij met de Ring Noord. Recent is samen met de gemeente Leiderdorp een besluit genomen om de verbinding door de stad en naar de A4 en de A44 te verbeteren. Dit zal de komende periode worden uitgevoerd, waarbij ook een belangrijke vergroening plaatsvindt. Ook de busverbindingen zullen tegelijkertijd verbeterd worden.

7.4. Autoluwe binnenstad

Wij zijn trots op de Garenmarktgarage, waarmee de stad een groen plein teruggekregen heeft en er meer ruimte is gekomen op straat. Die ruimte willen we gebruiken voor groen, veiligere fiets- en voetpaden en fietsparkeerstallingen. We gaan door met het nieuwe parkeerbeleid voor de binnenstad waarin deze visie centraal staat.

- D66 staat voor een autoluwe binnenstad met voorrang voor voetgangers en fietsers. Dit betekent dat binnen de singels alleen bestemmingsverkeer wordt toegestaan, te beginnen met de westelijke binnenstad. Het aantal geheel autovrije gebieden, zoals rond de Hooglandse Kerk, wordt uitgebreid, naar het Rapenburg. Met de buurtbewoners willen we een praktische oplossing vinden voor bijvoorbeeld boodschappen, thuiszorg en laden/lossen.
- Om Leiden bereikbaar te houden investeren wij in betaalbare parkeermogelijkheden rondom de binnenstad. Parkeergarages zijn het startpunt van een stadsbezoek en vervoersknooppunten waar gemakkelijk kan worden overstapt op OV en een fiets kan worden gehuurd of geleend. We stimuleren dat mensen hun auto niet helemaal de stad inrijden, bijvoorbeeld door een overstap op elektrisch watervervoer of OV mogelijk te maken.

- Leidenaren moeten betaalbaar een vergunning kunnen krijgen om hun auto te parkeren in een parkeergarage.

7.5. Doorstroming gemotoriseerd verkeer

Er is de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in het wegennetwerk in en rondom Leiden. Voor de komende jaren staan er nog belangrijke besluiten te wachten. Bijvoorbeeld rondom de doorstroming van de Hoge Rijndijk. Voor D66 geldt dat bij dit soort verkeersbesluiten de impact daarvan voor wijk en veiligheid van omliggende buurten net als technologische en maatschappelijke ontwikkelingen (als deelauto's en meer elektrisch vervoer) nadrukkelijk wordt meegewogen. Dat betekent bij dit tracé geen opening van de Domela Nieuwenhuisbrug voor autoverkeer. Bij tracébesluiten moet van tevoren worden aangetoond dat er geen negatieve (verkeers- en veiligheids) aanpassingen voor omliggende fietspaden, voetpaden en straten nodig zijn. Een samenhangend besluit waarbij alle bewoners en automobilisten er samen op vooruit gaan. Ook moet er budget beschikbaar zijn. Veiligheid en leefbaarheid van alle omliggende wijken staan voorop.

8. Veiligheid

Om vrij te zijn en je vrij te gedragen, is de belangrijkste voorwaarde dat je je veilig voelt. Pas dan kan je je leven naar eigen inzicht inrichten, met oog voor de ander. D66 vindt veiligheid daarom van groot belang. Veiligheid is handhaving, maar het is meer dan dat. Veiligheid gaat over het gevoel dat je binnenshuis, buiten op straat, en online hebt en gaat daarmee verder dan enkel criminaliteitscijfers. Het gaat over hoe je wordt benaderd door anderen en door de overheid.

8.1. Veilig in de buurt

Verbinding in de buurt draagt bij aan de leefbaarheid en veiligheid in de wijk. Dat gaat om praatjes maken met de burens, maar ook om het vertrouwen dat er regelmatig een wijkagent langsfiets en een BOA bereikbaar is. Inwoners kunnen niet zonder wijkagent, maar de wijkagent kan ook niet zonder de ogen en oren in de wijk. Veiligheid in de buurt gaat ook over het veilig uit kunnen gaan en bijvoorbeeld geen overlast moeten ondervinden van vuurwerk.

- Voorkomen is beter dan genezen en daarom verwacht D66 een voortrekkersrol van de gemeente wat betreft preventie. D66 wil hierbij inzetten op voorlichting op scholen en sportverenigingen zoals nu bijvoorbeeld gebeurt met Bureau Halt. Ook is het essentieel dat de wijkagent zichtbaar en aanspreekbaar is. We willen dat er een structurele visie en een structurele begroting hiervoor wordt gemaakt, zodat er niet ieder jaar een nieuwe subsidie moet worden geregeld.
- Met de buurtbewoners, het gemeentebestuur en de politie worden de belangrijkste problemen samen benoemd en aangepakt. Voorbeelden van andere gemeenten, zoals 'Buurt Bestuurt' uit Rotterdam, worden hiervoor overgenomen.
- Er moet voldoende capaciteit zijn voor wijkagenten en agenten in blauw in de wijk. De wijkagent kan samen met inwoners, ondernemers en scholen makkelijker signalen en sneller ingrijpen. De wijkagent moet kunnen steunen op voldoende blauwe collega's om ook echt het verschil te kunnen maken.
- Politie en BOA's moeten goed samenwerken om ervoor te zorgen dat er geen gaten vallen in de handhaving. D66 wil ook dat BOA's meer worden ingezet om te handhaven op veiligheid en leefbaarheid en minder op parkeerproblematiek.
- Huiselijk geweld is onacceptabel en brengt grote risico's met zich mee voor zowel slachtoffers als kinderen in de gezinnen waarin het plaatsvindt. Daarom wil D66 dat er meer wordt geïnvesteerd op de aanpak van huiselijk geweld, bijvoorbeeld om de wachtlijsten terug te dringen. Daarnaast pleit D66 voor meer begeleiding aan huis voor risicogezinnen en moet er voldoende noodopvang zijn voor mensen die vanwege huiselijk geweld per direct elders moeten verblijven.
- D66 is in beginsel tegen cameratoezicht en preventief fouilleren. Slechts als er een hele duidelijke en dringende noodzaak zou D66 kunnen instemmen met zulke maatregelen. In zo'n geval kan het alleen gaan om tijdelijke inzet die goed gereguleerd en gecontroleerd wordt. D66 ziet op dit moment in Leiden geen situaties waarin cameratoezicht of preventief fouilleren nodig zouden zijn.
- Samen met de politie en vertegenwoordigers uit de brede Leidse samenleving helpen we discriminatie en profileren op basis van etniciteit en nationaliteit de wereld uit. Trainingen over antiracisme en vooringenomenheid, registratie van politiecontroles, een inclusief politiekorps en bodycams zijn hierin onmisbaar.
- D66 blijft voorstander van een algeheel vuurwerkverbod in Leiden. Wel vindt D66 dat de gemeente, samen met Leidse ondernemers en initiatiefnemers, met Oud en Nieuw een vuurwerkshow moet organiseren.
- Sekswerkers die in vrijheid voor hun beroep kiezen moeten zelfstandig en veilig kunnen werken. Zij mogen niet in de weg gezeten worden door (indirecte) discriminatie bijvoorbeeld bij het vinden een woning.

- Om uitgaansgeweld en nachtelijke criminaliteit te voorkomen en beperken wil D66 dat er periodiek overleg is tussen de gemeente, de politie en de betrokken partijen zoals de horeca en de studentenverenigingen. D66 vindt dat zowel politie als BOA's in de nacht duidelijk aanwezig moeten zijn in de uitgaansgebieden. Zo houden we Leiden ook 's nachts veilig.

8.2. Veilig online

We zijn steeds meer actief op het internet, en we zien dus ook een steeds verdere toename van cybercrime, internetintimidatie en online misleiding. De digitale component in veiligheid wordt steeds belangrijker en de gemeente moet dan ook investeren in de digitale veiligheid van de inwoners. Ook moet de gemeente zorgen voor voldoende interne kennis en kunde om op een veilige en effectieve manier met data en technologie om te gaan.

- De gemeente kan een prominentere rol spelen in communicatie richting burgers over gevaren op de digitale weg en vooral tips geven over hoe onze inwoners zich veiliger op het internet kunnen begeven.
- Om de digitale basisveiligheid van ondernemers op orde te krijgen, moet de gemeente trainingen organiseren voor lokale ondernemers. Zo zijn we als samenleving beter beschermd zijn tegen *hacks* en DDOS-aanvallen.
- D66 wil dat de gemeente bewoners bewust maakt van de gevaren de digitale wereld. Dit kan door middel van bijvoorbeeld digitale ambassadeurs die informatie met hun burens en wijkgenoten delen over digitale veiligheid. Het bestaande beleid daarover zetten we voort.

8.3. Criminaliteit bestrijden

Criminaliteit moet worden aangepakt. In eerste instantie is dat een taak van de politie, maar de gemeente heeft volgens D66 ook een rol in de criminaliteitsbestrijding. Dat begint met goed samenwerken met alle betrokken partijen en vanuit de eigen taak zicht houden op zaken die verkeerd lijken te gaan. Een belangrijke taak van de gemeente is om ambtenaren te trainen om mogelijke signalen van criminaliteit te herkennen. D66 wil dat de gemeente hiermee doorgaat.

- Ondernijning is een veelkoppig monster, waarbij onderwereld en bovenwereld in elkaar overlopen en zich hierdoor criminele activiteiten in buurten en woonwijken kunnen nestelen. Er wordt als het ware gebruik gemaakt van de kwetsbare plekken in de samenleving, om drugs af te zetten, geld wit te wassen, jongeren te ronselen en dekmantels te creëren. Om hier krachtig tegenop te treden is onder meer de Wet Bibob relevant. Hiermee dwingt de gemeente af om bij vergunningen inzicht te krijgen in de financiën, eigendom, personeelsbeleid en de herkomst van het vermogen. Dit is een goede zaak, want criminaliteit moet hard worden aangepakt. D66 steunt lopende initiatieven om ondernijning tegen te gaan, zoals het creëren van een goed netwerk met alle betrokken partners voor een integrale aanpak.